

Nekaj pripomb

Glasičnik je v 1. številki III. letnika objavil na vidnem mestu in v poudarjeni obliki pismo, podpisano s kraticami J. O. Morda bi pismo zaradi svoje skromnosti po obsegu in nekam mimogrede izraženih misli ne terjalo dodatnih besed. Toda, poudarek v objavi, nekatere misli v polemičnih sestavkih, za katere je J. O. prepričan, da so odveč, kakor tudi to prepričanje, zahtevajo nekaj ob rob zapisanih pripomb.

V zadnjih letih smo lahko večkrat brali ali slišali ugotovitve, da škoduje našemu nadaljnjemu uspešnemu razvoju etnološkega strokovnega dela neizdelanost ustreznih teoretičnih vodil. Glede na strukturo tega vprašanja in spričo stanja v sodobnem etnološkem znanstvenem svetu je bilo pričakovati, da bo razčiščevanje tega problema načeto pri vprašanju zgodovinskega ali linearnega zgodovinskega predmeta etnologije. Skoraj neizogibno se je kot prvo zastavilo vprašanje, ali je mogoče kakršen koli del ali pojav družbenega življenja odtegniti zakonom zgodovinskega razvoja in ga proučevati ločeno od družbenozgodovinskega razvojnega procesa v njegovi celoti. Za vse, ki imajo na to vprašanje jasen in nedvoumen, predvsem pa dosledno negativen odgovor, gre ob tem za določeno splošno metodološko usmerjenost, ki narekuje integralno uvrščanje etnologije v okvir zgodovinskih znanstvenih disciplin. Problem zgodovinske etnološke vede, problem historizma v etnologiji, etnologije kot historične vede, je s tega stališča splošno metodološki problem, ki ga ne gre zamenjavati z vprašanji virov, s specifičnimi problemi zgodovinskega, s časovno distančno teorijo, s problemi delovne tehnike in delovnih metod, ki so v tem splošno metodološkem pogledu vsekakor drugotnega pomena. Ta naša splošna metodološka orientacija ni prav v ničemer odvisna od takšne ali drugačne izbire predmeta etnologije v okviru družboslovne problematike, kar pa seveda ne velja za določitev predmeta etnologije v odnosu do splošno metodoloških vodil. Izbira načel historizma kot splošno metodološke usmeritve je stvar najrazličnejših znanstvenih disciplin in ne le etnologije. Toda tudi za etnologe je to izbira in določena usmeritev ni sama po sebi dana. Kdor v resnici spremlja naša etnološka teo-

retična izvajanja in še predvsem našo etnološko prakso, se bo tej trditvi težko uprl. Primerjati poskuse razjasnjevanja naših teoretičnih osnov z nesmiselnim razpihovanjem viharja v kozarcu vode pa je, naj mi J. O. oprost, najobičajnejša ignoranca.

Zaradi pravilnega pojmovanja historizma ali zgodovinskeosti kot splošno metodološke usmeritve v etnologiji, je treba poudariti, da iz nje ne izhaja nikakršna časovna omejitev etnološkega proučevanja. Njen poudarek je na povezanosti in medsebojni pogojenosti vseh družbenih pojavov katerega koli zgodovinskega obdobja. Izbira delovnih metod, tehničnih prijemov in zlasti problematike virov je neposredno odvisna le od določitve predmeta raziskovanja. Skoraj odveč je prepričevanje, da je pri reševanju vsakega etnološkega znanstvenega problema treba pritegniti vse razpoložljive virov, ki so nam na voljo in obetajo kakršen koli doprinos k osvetljevanju zastavljenega vprašanja. Toda virov iščemo v zvezi z zastavljenimi problemi in probleme rešujemo na osnovi virov. Zato je ločevanje teh dveh stvari lahko sila enostranski in večkrat dokaj jalov posel. Zbiranje gradiva morajo zato spremljati jasno opredeljena hotenja, zavestno zarisane znanstvene naloge in osestransko utemeljeni cilji znanstvene raziskave. Njihova utemeljitev je stvar splošno metodoloških načel, ki imajo prav tako svoj odločilen vpliv pri opredelitvi predmeta. Pomen in teža posameznih vrst virov, bodisi terenskega ali »tipično«¹ historiografskega značaja sta odvisna od vsakokratnega znanstvenega problema, ki se mu raziskovalec trenutno posveča. Res pa je, da je pri proučevanju sodobnih ali polpreteklih etnoloških problemov terensko gradivo, t. j. predvsem opazovanje živlega ljudskega življenja, neprecenljivega pomena in se ga večinoma ne da zamenjati z nobenim drugim, v tem primeru vsekakor sekundarnim gradivom. Treba pa je pri eksploataciji terenskega gradiva, t. j. virov vzetih iz živlega življenja, poudariti dvojnost njihovega značaja, na kar se zaradi anahronističnih pojmovanj predmeta našega raziskovanja redno pozablja. Tudi tedaj, kadar iščemo zgolj preostanke, prežitke preteklih kulturnih stanj, bi ne smeli pozabiti na njihov

takšen ali drugačen pomen za sodobno ljudsko življenje in to ne samo s stališča osvetljevanja značaja prežitkov, temveč še predvsem za bolj poglobljeno znanstveno obravnavo tistega živlega in sodobnega ljudskega življenja, ki nam to gradivo nudi. Na vprašanje, kaj je bilo v tem smislu na področju naše etnološke raziskovalne prakse doslej storjeno, bi bili nedvomno nekoliko v zadregi. Verjetno bi ne bila prav nič zgrešena trditev, da je ta drugi moment docela izven zanimanja naših etnologov.

Ob prepričanju, da sodi tudi proučevanje sodobnih pojavov v področje zanimanja etnologije, še več, da je treba dati raziskavam novejših obdobj in sodobnega razvojnega procesa poudarjen značaj, je seveda tudi v zadnji konsekvenci nesmiselno iskati etnologiji paralelo v arheologiji ali klasični filologiji, čeprav se s tem pomen teh dveh disciplin prav nič ne zmanjšuje. Etnologija je pač specializirana disciplina historiografskega značaja, ki se posveča raziskovanju vsakdanjih, običajnih, tipičnih kulturnih oblik in vsebine vsakdanjega življenja tistih družbenih slojev in skupin, ki dajejo neki etnični ali nacionalni enoti njen specifični značaj. Ker pa take enote še vedno obstajajo in ker bodo ljudje predvidoma še vedno nekeje stanovali, se na določen način oblačili, hranili, ker bodo na svoj način spremljali razvoj znanosti, pojave v umetnosti itd., bodo k popolni sliki zgodovinskega dogajanja v posameznih obdobjih morali svoj delež doprinasati tudi etnologi. Se smejemo določenim pri nas izraženim trditvam ali ne, res je le, da sodobna napredna etnološka znanstvena teorija ne predvideva nikakršne likvidacije etnologije kot samostojne znanstvene discipline. Nasprotno: v vrsti zgodovinskih znanstvenih disciplin se ji odreja mesto, ki ji po pomembnosti njenega predmeta gre. Seveda pa ta teorija ne cepi kake dozdevo marksistične nauke na metafizične wilhelmschmidtovske plastne teoreme in se ne trudi z nasilnim izločevanjem dejanskih proizvodjalcev kulturnih dobrin in kulturnega razvoja v njegovi celoti. Tej teoriji ne gre za zoževanje predmeta etnološke vede, ne gre ji za njegovo ukinjenje, temveč širi zanimanje etnologov tudi na tiste ljudske sloje, ki so jih dosedanje etnološke znanstvene raziskave neupravičeno puščale ob strani. V zvezi s tem lah-

Predavanja. Zvedeli smo, da si naši bralci, ki niso člani društva in torej ne dobivajo okrožnic, želijo, naj bi Glasnik objavil načrt letošnjih predavanj, ker bi to ali ono radi prišli poslušati, pa zanj ne vedo; časopisno obvestilo se zlahka prezre, so dejali, posebno če izide samo enkrat. Pozanimali smo se pri odboru, kako je s to stvarjo in zvedeli, da je bil v začetku leta narejen okvirni načrt, podrobno pa se določa le za nekaj predavanj vnaprej. Tako lahko postržemo našim bralcem samo s podatki o dosedanjih predavanjih. Upamo, da bodo s tem zadovoljni, hkrati pa naj bo to opomin tistim članom, ki se kljub okrožnicam za predavanja prav nič ne zmenijo.

Prvo predavanje je bilo 8. nov. 1960. »O vrančih med Dobrim poljem in Krimom« je govoril tov. Tone Ljubič. Pojasnil je, da poimenujejo tamkašnji ljudje z besedo »vranč« razna demonska bitja. Ne da bi se spuščal v učena razglabljanja in mitologiziranje, je predavatelj skušal ob gradivu ljudskega slovstva, ki ga je sam nabral v predvojni letih, pokazati, kako si ljudstvo vranč predstavljalo, kaj o njih misli in kaj si o njih pripoveduje. V diskusiji so nekateri navzoči etnografi imeli pomisleke zoper delitev vranč na razne skupine, kakor je to poskusil Ljubič, v celoti pa pomenijo njegova izvajanja in zlasti gradivo pomemben prispevek za slovensko mitologijo, ki stoji še vedno na dokaj majavih nogah.

Na naslednjem sestanku 15. jan. 1961 ni bilo predavanja, ampak diskusijski večer, na katerem je dr. M. Matičetov odgovarjal na vprašanja o zvezi z ljudskim slovstvom. Glavni sobesednik mu je bil dr. S. Vilfan, oglašali pa so se tudi drugi. Pokazalo se je, da so taki diskusijski večeri zelo koristni, ker je na njih mogoče razpravljati o najrazličnejših problemih določene panoge etnografije, razbistriti pojme, vskladiti mnenja in z načenjanjem še nerešenih vprašanj dajati vzpodbudo raziskovalcem. Navzoči so novo obliko društvenih sestankov sprejeli s soglasnim odobravanjem in sklenili, da bo treba take večere prirediti tudi za druge etnografske panoge. V skladu z zamisljivo odbora naj bi glavna vprašanja zastavljal vedno iz dru-

ge panoge, tako rekoč zastopnik nestrokovnega občinstva, zato da bi diskusija ne bila preveč ozko strokovna.

V februarju sta bila dva sestanka. V petek 10. 2. 1961 je dr. V. Vodušek predstavil občinstvu »Neznano slovensko ljudsko pesem«. Uvodoma je kot predsednik društva povedal, da je večer zamišljen kot prispevek k proslavi 100-letnice rojstva velikega slavista in etnografa Matije Murka ter z nekaj besedami prikazal dosedanje zbiralne delo Glasbeno narodopisnega inštituta in njegovih predhodnikov na tem področju, med katerimi je najbolj pomemben Odbor za nabiranje slovenskih narodnih pesmi z napevi, ki mu je bil Murko drugi predsednik. Nato so se poslušalci ob primerih iz zvočnega arhiva inštituta prepričali, da je pri nas veliko neznanega pesemskega bogastva, ki se z naraščajočo industrializacijo sicer resda hitro izgublja, je pa še marsikje zelo živo. Predavatelj je dokazal, kako tudi v etnomuzikologiji velja pač načelo, da iz malega raste veliko, iz preprostega zapleteno, ko je predstavil vrsto lepih primerov od preprosto ritmiziranih kratkih verzov do ritmično razgibanih in daljših, pri čemer se je poslušalcem odkrila zanimiva razvoja pot naše ljudske pesmi. Končno je opozoril še na razne načine skupnega petja, od posebnih vrst dvoglasja do umetelnega a ne umetnega in nič izumetničenega večglasja.

Naslednji teden, 17. 2. 1961 je predaval gost iz Beograda tov. S. Zečević o »Kačem kultu v Lazaricah«, spomladanskem običaju, ki je deloma soroden obhodom belokranjskih Kresnic. Skupino Lazaric sestavlja jo Lazar (dekle v moški preobleki) Lazarica in pevke. Njihov obhod s petjem in plesom ima obrambni značaj, prežene naj zle kače. Z navajanjem raznih verovanj, izrekov in navad je predavatelj dokazoval, da je Lazarica posebljenje dobre lišne kače, nekakšna kačja kraljica in ima zato oblast nad zlimi kačami. V diskusiji po predavanju se je pokazalo, da tudi pri nas poznamo zelo podobne uvere o kačah in da bi brskanje za sledovi kačjega kulta najbrž ne bilo brez uspeha.

V marcu sta zatrdno najavljena dva sestanka. Na prvem, 14. 3. 1961 bo govorila ravnateljica zagrebškega Etnografskega muzeja tov. M. Gušić o »Pokrivalu v naši ljudski noši« s posebnim ozirom na belo pečo, ki je značilna tudi za slovensko etnično ozemlje. V torek 28. 3. 1961 pa bo sodelavka zagrebškega Inštituta za nar. umjetnost tov. M. Bošković-Stulli predavala o temi »Današnji pogledi na ljudsko poezijo«.

Sprememba naslova naj bralcem Glasnika, posebno če so hkrati člani našega društva, ne bo

Mednarodna snov o hudobni mačehi in dobri pastorki je doživela v našem ljudskem pesništvu več upodobitev. V Strekljevi zbirki jih najdemo pod naslovom Hudobna mačeha (SNP I/344-49) in Sirota Jerica (SNP I/350, 351). Razen tega pojo po vsem Slovenskem še pesem, ki se navadno začneja »Dete ata vpraša: Kje so mamca naša?« Strekelj je trdil, da je ta pesem prevod iz češčine, ki se je pri nas udomačil in razširil (gl. opombo v SNP I, str. 386). Stvar bi bilo treba še preiskati. Medtem ko je med ljudskimi pevci (vsaj kolikor lahko sodimo po nabranem gradivu) najbolj priljubljena ta, tretja obdelava snovi o hudobni mačehi, je v literarni zgodovini bolj veljavna ona o Siroti Jerici, čeprav (ali prav zato?) smo jo doslej poznali samo v dveh variantah iz SNP. Eno je zapisal M. Valjavec v Srednji vasi na Gorenjskem, drugo Fr. Strukelj nekje na Kranjskem, obe sta brez napeva. Le-tega vsebuje šele tretji zapis, ki je v zbirki OSNP in ga je poslal leta 1908 J. Lešnik iz Keblja pri Oplotnici (arhiv GNI, št. 11.972). Oktobra 1960, dobrih 50 let za Lešnikovim zapisom, je terenska ekipa Glasbeno narodopisnega inštituta našla v Kostelu četrti primer pesmi (GNI št. 23.987).

Pri kostelskem primeru, ki je po besedilu odlomek Valjavčeve (ziroma Lešnikove) variante, je zanimivo to, da se poje po napevu plesa, znane po vsej Sloveniji pod imenom Zibušrit (iz nem. Siebenschrütt). Ker je ena izmed pevkv trdila, da se pesmi spominja še od svoje matere, se je moral plesni napev pritakniti besedilu najkasneje v zadnjih desetletjih 19. stol. S tem napevom je Sirota Jerica v Kostelu splošno znana in priljubljena, tako so dejale pevke. Če so jo tod kdaj peli po drugačnem napevu, se je moral leta izgubiti, ali pa so nekoč dobili le golo besedilo (morda preko šole) in mu sami dodali napev, ki je bil pri roki in je pesniški meri ustrezal.

ZK.

strogo zasebna zadeva, za katero velja »načelo nevmesavanja«. Zelo nerodno nam je, če pošta ob vsaki številki Glasnika nekaj izvodov vrne, ker je naslovnik neznan kam odpotoval. Radi bi mu poslali list na novi naslov, pa ne vemo, kje naj ga iščemo. Dvakrat neprijetno je, če se to zgodi z društveno okrožnico. Zdi se, kakor bi hoteli taki bralci in člani pokazati, da sta jim Glasnik in društvo deveta briga. Ne moremo in nečemo verjeti, da je res tako, zato lepo prosimo vse prizadete, da takoj sporočijo vsako spremembo v naslovu, pa se bomo potrudili, da bodo list in obvestila v redu prejeli.

ko samo zastavimo vprašanje, kdaj bodo tudi naši etnologi načeli probleme naše delavske kulture, kdaj bodo razširili svojo dejavnost na proučevanje ljudske kulture mest in industrijskih naselij. Toda, da ne bo nespornost: ta nova področja niso za etnologijo izhod, temveč samo dolžnost, ki jo narekuje celoten razvoj našega družboslovja.

Slavko Kremenšak

Vprašanje etnografskih informatorjev

Pomanjkanje kadrov, stiska s krediti in ne nazadnje tesno odmerjeni čas silijo tudi danes etnografske ustanove, da se za zbiranje določene gradiva v vprašalnicami obračajo do ljudi dobre volje. Za ta način se je odločil Inštitut za slovensko narodopisje SAZU že leta 1953. Zaradi tehničnih težav je od 5. vprašalnice dalje (1956) našel rešitev v »Glasniku«, kjer so vprašalnice začele izhajati kot priloge. Ko je postal naš »Glasnik« glasilo Etnografskega društva, sta jela objavljati v njem svoje vprašalnice tudi Glasbeno narodopisni inštitut in Etnografski muzej v Ljubljani.

Vprašalnice — nič novega

Že stari Valvasor je zbiral gradivo za svojo »Slavo« s pismi, ki jih je pošiljal tedanjim kranjskim gosposčinam. Tudi nadvojvoda Ivan je za zasnovani »topografski in narodopisni« opis vojvodine Stajerske od 1811 dalje pošiljal prave vprašalnice svojim »kameralnim oskrbnikom«.

Ne prvi ne drugi se ni mogel pohvaliti. Tudi naše vprašalnice so spremljali dvomi posameznikov. Mišlim pa, da se nobena naša ustanova ne kesa truda in stroškov, ki jih je doslej tvegala za svoje vprašalnice, čeprav odziv ni bil stoodstoten. Biti moramo stvarni in moramo pričakovati od vprašalnic, razposlanih neorganizirani mreži priložnostnih informatorjev, samo tisto, kar morejo dati.

Predvsem nas odgovori na vprašalnice orientirajo v gradivu. Po pravilu so samo osnova za naše terensko raziskovanje, da pri terenskih obiskih ne blodimo v prazno. Zavedamo se nadalje, da moramo biti pri odgovorih, ki nam jih pošiljajo ljudje najrazličnejše izobrazbe in zanimanja, zelo previdni in da dobljenih podatkov ne smemo ocenjevati kot čisto zlato. Izjeme kajpak tudi tukaj potrjujejo pravilo. Prav ob teh izjemah pa si znanstveni delavce zmerom znova zaželi, da bi postale pravilo!

Namesto priložnostnih — stalni informatorji

Ali je res nujno, da ostanejo vprašalne akcije nekaj polovičarskega? Ali je res neizbežno, da se nam odzove na vprašalnice 20, 50 %? Ali res ne gre drugače, kot da moramo sprejemati površne, nepopolne, brez zanimanja sestavljene odgovore — in biti pri tem še hvaležni, da se nam je poročevalce sploh odzval? Ali mora biti, ali mora ostati tako?

Mišlim, da postaja vprašanje naših informatorjev čedalje bolj pereče in da je postavitve stalnih informatorjev že neodložljiva nujnost. Čas je, da to resno premislimo. Začenjam torej, če dovolite,

diskusijo o tem in za začetek podajam nekaj svojih misli. Vivant sequentes!

Informatorska mreža

Smisel ima samo dobro premišljena informatorska mreža, ki bi zajemala vse slovensko ozemlje, ne da bi se pri tem kaj dosti ozirala na spremenljivo upravno razdelitev. Osnova bi ji morale biti etnografske pokrajine s svojimi naravno danimi deli.

Organizacija mreže po mojem ne more biti stvar ene same ustanove. Zavzeti bi se morale zanjo, jo izvesti in vzdrževati vse zainteresirane ustanove, ki naj bi v ta namen ad hoc ustvarile nekaj »koordinacijski odbor« (ime ni važno). Ta bi po tehtnem premisleku in potrebah določil gostoto mreže.

Glede vsega tega bi ne bilo težav.

Jedro vprašanja — informator

Neznanka bi bil pri tem samo informator sam. Z njim vsa zamisel stoji in pade.

Kakšen bi moral biti? Predvsem strokovno zainteresiran in vsaj kolikor toliko podkovan. Imeti mora pravičen odnos do ljudi v svojem okolišu. Predvsem mora uživati njihovo popolno zaupanje — brez tega mu ostanejo vsa vrata zaprta! Biti mora natančen in vztrajen. Šeasoma si mora ustvariti evidenco primerov oseb v svojem okolišu, da ne bo blodil tjavdan, kadar bo moral zbirati določene podatke. In zlasti mora biti pošten. Kdor dela pri našem poslu samo za denar in zaradi denarja, malo ali nič ne opravi. (Tudi ga ne sme motiti, če bo ta ali oni preprosti človek ob njegovem izpraševanju in zapisovanju sodil, da je malo prišojen. To spada k stvari...)

Naloge stalnega informatorja

Ker bo informatorstvo predvsem »časna« služba, kar se pravi, da ne more biti stoodstotno honorirana, informatorja ne bomo smeli preobremenjevati, njegove dobre volje ne izkoriščati. Naposled je tudi delovna zmogljivost naših ustanov zelo omejena in zato preobilnega gradiva menda nobena ne bi mogla sproti obdelati.

Če poverimo informatorju letno dve vprašalnici, se mi zdi kar dovolj. Toda k temu bi prišli še dve nadaljnji nalogi. Prva bi obsegala odgovore na kratke poizvedbe domačih — in tudi tujih — znanstvenih delavcev, ki se jim dokumentacija za trenutno delo zazdi pomanjkljiva. Vrednost takih poizvedb je za prizadetega v tem, da dobi podatke čimprej in mu nadaljevanje dela predolgo ne zastane. Tu bi se moral informator posebno potruditi.

O nadaljnji drugi nalogi informatorja se pri nas menda še ni pi-

salo. Informator bi moral za konec vsakega leta pripraviti nekako »poročilo« o »biologiji« ljudske kulture v svojem okolišu. Delati bi moral po neki dobro premišljeni »vprašalnici«, ki bi bila plod tehtne razprave »koordinacijskega odbora«. Odgovori nanjo bi ne terjali dosti truda, ker bi se v glavnem lahko omejevali na »da« in »ne«, za naše ustanove pa bi bili neprecenljivega pomena. Nagla industrializacija naše dežele prinaša namreč prav tako nagle spremembe našega ljudskega življenja. Pojavi, ki so bili v kakem kraju lani še splošno domači in po starem izročilu razširjeni, so letos že lahko na tem, da izginejo, in jih drugo leto nemara ne bo več; čez pet let bodo že pozabljeni. Podatke o teh spremembah naj bi obsegalo »letno poročilo« naših informatorjev! Dobršen del terenskega posla bi se dal usmerjati po teh podatkih v kraje, kjer je kak pojav v pojemanju, da ga še pravočasno registriramo z vsemi sredstvi, ki jih uporablja sodobna etnografija.

Vprašanje strokovne usposobljenosti

Informatorji poljskega Etnografskega atlasa so mladi diplomirani etnologi, ki jih pošiljajo za dve, tri leta na vse strani, kakor zahteva mreža. Naši informatorji izhajajo tudi brez nje. Imamo med dosedanjimi priložnostnimi informatorji take, ki zgolj iz ljubezni in živega zanimanja pošiljajo odgovore, da bi se jih tudi diplomirani etnolog ne sramoval. Zato sodim, da je prvo: ljubezen do naše ljudske kulture in živo zanimanje za vse njene pojave. Drugo je čut za bistveno in ne-bistveno, važno in manj važno. Neko splošno strokovno znanje pa si vsak tak informator poišče sam, iz lastnega zanimanja. Odkar imamo knjigo Vilka Novaka »Slovenska ljudska kultura« (Ljubljana 1960), to ni več težko.

Vsekakor bi pa bila naša dolžnost, da tudi s svoje strani prispevamo k strokovnemu znanju naših informatorjev. Predvsem bi jih kazalo, postavim, s poldnevnim seminarjem (po pokrajinah ali drugih zemljepisnih enotah) pripraviti za vsako vprašalnico. Tudi skupni posvet enkrat na leto bi ne bil odveč.

Važno bi bilo, da med učiteljskim dobimo čim več takih, ki bi imeli smisel za ljudsko kulturo in bi mogli poslati stalni informatorji. Za to pa bi morala dati osnove in pobude že učiteljska šola. Ponekod v inozemstvu je na takih šolah etnografija obvezen učni predmet. Temu se ni čuditi. Učitelj ima vendar najožji stik z ljudstvom in mora poznati njegovo izročilo! Če se ne motim, se je o tem pri nas tudi že govorilo. Prav bi bilo, ako bi prišlo do primerne realizacije, seveda ne brez sodelovanja naših etnografskih ustanov.

Plačano ali neplačano delo

Omenil sem že, da bi bilo informatorstvo »časna« služba. Informatorju naj bi bila poverjena s pismenim dokumentom; izdajatelj bi bil treba določiti. Ta dokument bi mogel imenovanega rešiti drugih manjših dolžnosti in vplivati, če je v službi, na giblivi del plače.

Če nadalje upoštevamo, da je informatorjevo delo zvezano tudi s stroški (daljše poti po okolišu, poština i. pod.), potem od njega neplačanega dela ne moremo zahtevati. Honorar bi se mogel odmerjati od storitve ali pavšalno, letno. To in višino honorarja bi morala določiti razprava v koordinacijskem odboru. K stroškom za remuneracijo informatorjev naj bi prispevale prizadete ustanove ali pa bi bilo treba zagotoviti potrebni znesek iz republiških sredstev.

Informatorji — stebri našega terenskega dela

Da bi bila uvedba etnografskih informatorjev nad vse koristna in zelo potrebna stvar, postaja jasno, čim bolj o njej premišljujemo.

Prvič bi vprašalnice ne hodile v prazno. Ustanova-vpraševalka bi se lahko prilično zanesla, da bodo podatki z veliko verjetnostjo precej točni. Končno bi bilo mogoče računati z določenim rokom, ko naj bi odgovori prihajali.

Informatorji seveda ne bodo mogli nadomestiti našega terenskega dela. Toda informatorji bodo na terenu naši zaupniki. Če bomo odhajali posamezniki na terensko delo ali če bodo ekipe želele obdelati

večji okoliš, bomo natanko vedeli, na koga naj se obrnemo, in ne bomo šele iskali zvez v kraju samem. To pomeni neprecenljivo olajšavo in prihranek na času.

Sklepna pripomba

V zvezi z vprašanjem naših informatorjev, ki bodo delali po nalogu in v intencijah naših etnografskih ustanov, končno ne morem mimo akcije za bodoči Etnografski atlas. Ta akcija se pripravlja, prevzelo pa jo je Etnološko društvo Jugoslavije s sedežem v Beogradu.

O sodelovanju naših informatorjev pri tej akciji bi se dalo govoriti, vendar le v dogovoru z bodočim koordinacijskim odborom, po čigar zaslugi se bo mreža organizirala, ki bo informatorje postavil in jih, če smem tako reči, »vzdrževal«. Ne morem si kaj, da bi pri tem ne povedal svojega mnenja: Etnološki atlas je zadeva splošnega značaja in ne bi smel biti domena katerega si bodi društva, najmanj pa tedaj, če to društvo ni samo, marveč ob njem deluje že z nekajletno tradicijo drugo, istovrstno društvo! Etnološki atlas ne more biti monopol, mora biti nad društvi in mora nastajati le iz sodelovanja etnografskih ustanov in posameznih znanstvenih delavcev! V naši republiki bi to mogli izvesti brez večjih težav z organizacijo koordinacijskega odbora in informatorske mreže.

Bližnja prihodnost naj pokaže, ali so razmere za ustanovitev redne etnografske informatorske službe pri nas že zrele ali ne.

Dr. Niko Kuret

Godci godite, vi z vašmi klanet ...

Ko smo objavili v lanskem 4. številu našega lista vprašalnice o godčevstvu in mrliških pesmih, smo prosili bralce, naj jo sprejmejo z enako dobro voljo kot prejšnje in naj nam pošljejo čim več skrbno pripravljenih odgovorov. Ne vemo, ali tokrat teme nismo prav srečno izbrali, ali smo nerodno izpraševali, ali pa je poročevalce minila dobra volja. Dobili smo namreč samo 30 odgovorov: 10 s Štajerskega, 7 z Dolenjskega, 6 z Gorenjskega, 3 z Notranjskega, 2 s Primorskega in po 1 s Koroškega in iz Bele krajine. Mislili smo, da bodo poročevalci bolj zgovorni glede mrliških pesmi kot o godeih, pa je prav narobe, vsaj večinoma. Zvedeli smo lepo število imen godcev, tako da se bomo pri njih lahko zanimali za stvari, ki jih ni mogoče rešiti z nekaj stavki v vprašalnici, ampak je potreben daljši pomenek. Videti je, da je godčevstvo pri nas še zelo živo. Največ igrajo na harmoniko (iz Velke so nam sporočili lep domač izraz zanjo: šuméle), ki se ji pridruži navadno klarinet, redkeje drugi instrumenti. Precej smo izvedeli tudi o deležu godcev v ljudskem življenju in o odnosu ljudi

do njih. Na splošno pravijo, da so godci šegavi, veseljaki, gibčnega jezika in bistri. Godčevstvo jim je nekak stranski poklic, ki jih večkrat odvraca od resnega dela (prim. svet dekletu, naj ne jemlje godca).

O mrliških pesmih smo dobili največ podatkov iz Bolinja, Bukovčice pri Selcih, Dobrega polja, Kopanja p. Grosupljem, Sv. Vida nad Valdekom, Temenic, Velke v Slovenskih goricah, Vel. Doline in Vranje peči. Iz Velke so nam sporočili zanimivo vpraž: če kdo na vasovanju pri mrliču, ali kakor pravijo tam na »sedminik poje, postane hripav za sedem let. Nekateri poročevalci so poslali tudi besedila pesmi. Na splošno smemo reči: naša žetev tokrat številčno ni bila bogata, kar smo dobili, pa je tehtno in za naše delo pomembno. Vsestransko so se izkazali poročevalci iz Bukovčice, Dobrega polja in Vranje peči. Godce in pevce, katerih imena so nam sporočili, bomo o priliki obiskali, da njih pesmi in plesne napeve posnamemo ter jih tako rešimo pozabe in ohranimo zanamcem. Še enkrat iskrena hvala vsem, ki so nam s tolikšno prizadevnostjo pomagali!

Dve o bobu

(Železniki)

Moja mama so rekli:

Ankát so šli bob, slamca pa vogu na popotvane. En čas so hodil, pa pridejo do vode. Ja, kokó bo pa zej? Pa se spomni slamca: »Jest se vležem čez vódo, vidva pa po m'n čez.« In res so tokó naredl. Ta pro je šoo bobk čez, pride na guno stran, pa vid kokó se tače vogu po slamc, k pa pride do srede slamce, jo pa prežge, sam pa štrbunkne v vodo. Bobk se je tako smejav, da mu je ta zadna počla. Mém pa pride šuštar, pa prišije z dreto bobku fliko na ta zadno. Od takát pa še dondons nós vsak bob fliko na ta zadn.

Strojevcova Johana in še prej njena mati pa sta mi povedali takole:

Zakva jma bob fliko na rit

Bob, slamca pa kamučk so šl po spet. Bob pa kamučk sta se takála, zraon pa še slamco potiskála. Pridejo do ne vode, a j biv steden al kva. Kva bo pa zej? Pa so se zgovorl. Bobk je reku: »Jest mislm, de blo nebl pametn, če se slamca vleže, midva pa grevo po n' čez.« No, res se parpravjo, pa se je vlegla slamca čes steden, bobk pa čez. Gleda kokó se j kamučk matrov, pride do srede, k je biv pa pretežak, je pa štrbunknu v steden. Bobk se je tako krohotoo, da m je ta zadna počla. »O za kriščovo vólo, kva bu pa zej?«

(Strojevcova mat je rekla): Pa pride Bečkov Gropa: »Pravm pravm, pokaž ta vsrano!« — pa mu je partemfov fliko na rt. Še dondons jo nós, le poglej, če ni res!

(Johana pa je rekla): Pa pride mém Stulcov kreol, pa m je paršov ano fliko gor na rt, j blu pa narjen. Zato ma pa bob fliko na rit. Le pej gledat u Dančo h Šostarj al pa h Ocvverk, če m na parjameš.

Anica Arnol

*

Pravljico o bobovi krpi (gl. Slov. etnograf 1959, 121 s) smo pri nas poznali v 3—4 variantah: Levstik, Finžgar, Tratar in — okrajšano — Brúdarca. Ljudsko obliko imata le pripovedi zadnjih dveh, iz okolice Mokronoga. »Stórijico« o bobkovi zaplati, ki jo je Neža Ažman povedala nečaku F. S. Finžgarju, je leta pristo preoblikoval in si uvodni del nemara izmisli. Ljudskost tega uvoda bi »moglo potrditi samo gorenjsko ustno izročilo,« če bi »morebitne (težko pričakovane!) nove gorenjske variante stopile ob stran Finžgarjevi brežniški, ki zdaj sameva ...« (SEt 12, 130). Tukajšnji dve gorenjski varianti podpirata mnenje, da je uvod res Finžgarjev. Zadanjo besedo pa pustimo novim pristnim gorenjskim variantam, ki bi še zmerom prav prišle.

Mtv.

»Štehanje« na festivalu v Firenzah

Ob navzočnosti vrste uglednih predstavnikov javnega in kulturnega življenja in občinstva je dne 12. XII. 1960 on, Marcello Simonacci, predsednik ustanove Centro culturale cinematografico Italiano, v prenovljenem gledališču Teatro della Pergola odprl II. mednarodni festival etnografskih in socioloških filmov (IIa Rassegna Internazionale del film Etnografico e Sociologico), ki je trajal od 12.—18. decembra 1960. Festival je organiziral že navedeni center s častnim predsednikom, ministrom prof. Albertom Folchijem in delovnim direktorjem ter režiserjem Marcellom Andreijem, poslovodcem, predsednikom festivala samem.

Festivalski žiriji je predsedoval filmski kritik, upokojeni profesor umetnosti na urugvajski univerzi, zdaj kulturni ataše na urugvajskem poslanstvu v Rimu José Maria Podesta. V času festivala je izhajal filmski bilten v uredništvu novinarja Maria Caulija. Filme so predvajali popoldne in zvečer pozno do nekako polnoči, le dvakrat so bile predstave popoldne. Dvorana lepega gledališča ima 1400 sedežev. Ti so bili pri zadnji predstavi zasedeni skoro vedno do kraja, a tudi popoldanske so bile dobro obiskane.

Selekcijska komisija v Rimu je že prej izmed kakih 300 filmov iz nad 40 dežel izbrala za predvajanje v nekako 50 urah okroglo 80 filmov, med njimi tudi naše »Štehanje«. Podčrtati moram, da je bila večina filmov v barvah prav imenične dognanosti, da pa so predvajali tudi filme, ki po svoji obdelavi in režijskem prijemu ob strogi pretehtanosti ne bi vzdržali strogega kriterija, ker so se zaradi svojega filmskega izražanja oddaljevali avtentični neposrednosti dokumenta. Osebo sem bil zadovoljen, da sem videl čim več, saj so se zvrstile na platnu filmske podobe z domala vsega sveta, o vseh plemenih, o ljudeh z arktičnih kot prav tako drugi, iz vročih pokrajin, od pretresljive zaostalosti še na meji živalčlovek, do ljudi z visoko civilizacijo. Na tem mestu se seveda ne morem razpisati o teh filmih, zato nekaj besed o »Štehanju« (scenarij dr. Niko Kuret, režija Ernest Adamič, kamera Ivan Marinček, sodelavec Janko Wiegele, proizvodnja Viha film, Ljubljana, 1959, eastmancolor, 35 mm, dolžina 10 minut 30 sekund).

Izmed štirih naših filmov (Bizo-
viške perice, Zima mora umreti, Be-
la krajina in Štehanje), ki so vsi
navedeni v reprezentančnem kata-
logu, so predvajali samo zadnje
imenovanega. Določen je bil za ne-
deljo, zadnji dan dopoldne. Toda
speakerica je že v petek okrog pol-
noči sporočila, da bo film (obemen
z njim še dva) predvajan že v so-

Ob stoletnici rojstva Matije Murka

11. februarja letos je minilo sto let, odkar se je na Drstelji pri Sv. Urbanu blizu Ptuja rodil veliki sla-
vist in etnograf Matija Murko. Če-
prav je vse življenje preživel v tu-
jini in je tudi s svojim delom segel
daleč preko meja svoje domovine,
je vendar ostal z njo trdno povezan
in z živo vneto spremljal naše kul-
turno življenje, ne samo kot opa-
zovalce, ampak kot soustvarjalec.

Etnografsko zanimanje je pokazal
že kot osmošolec v nedokončanem
spisu o narečju svojega domačega
okolja. V etnografa širokega ob-
zorca pa se je razvil pod vodstvom
prof. A. N. Veselovskega v času
svojega študija v Petrogradu, ka-
mor je šel po diplomu na dunajski
univerzi. V naslednjih letih se je

boto dopoldne. Skušal sem doseči
projekcijo vsaj za večerne ure, to-
da sicer lahko ustrezljivi prošnji
menda ni bilo mogoče ugoditi. Film
je stekel pred 42 ljudmi in žirijo.
Najprej se je (menda iz užaljeno-
sti) strgal, potem zasmodil in so ga
moral lepiti. Žiriji pa potek zaradi
tega ni bil dovolj jase, da bi si
mogla ustvariti sodbo, zato so na
njen predlog film predvajali —
zvečer, brez moje intervencije. Gle-
dalo ga je okrog 1000 ljudi in pri-
jazno aplavdiralo. Če bi bil sinhro-
niziran, bi ga še bolj razumeli.

V nedeljo zvečer je minister Al-
berto Folchi zaključil festival z že-
ljo, da bi njegov duh — stremlje-
nje po dobrem sožitju z narodi vse-
ga sveta — v vedno večji meri do-
sežal svoj namen. Žirija je razdelila
dve nagradi in osem priznanj ter
deset srebrnih medalj. Milijon lir
je dobil film Švicaria Bernarda Tai-
santa »Visages de bronze« o življen-
ju skupine indiosov v J. Ameriki.
Študijsko premijo so podelili ku-
banskemu režiserju O. A. Torresu
za film »Tierra olvidada« o kmetih
brez zemlje. Značko italijanskega
književnika »Pietro Canonica« pa
je dobil film »Štehanje« (Quin-
tana rustica) in to »zaradi neposred-
nega prikaza tradicionalnega fol-
klornega praznovanja«.

Pripomniti moram, da se druge
jugoslovanske proizvodnje iz meni
neznanega vzroka festivala niso
udeležile. Računati je, da se bo
festival v Firenzah, če ne že pri-
hodnje leto, prav gotovo pa eno na-
slednjih let ponovil, saj so v le-
tošnjega vložili velike materialne
žrve in ga že kar dobro organizi-
rali ter vsebinsko dvignili na tisto
stopnjo, da ga publika že sprejema
z nedeljenim zanimanjem. Mi do-
ma pa bomo morali premisliti o vse-
bini ter možnostih za snemanje kva-
litetnih filmov, s katerimi bi se ude-
ležili festivala vsako leto in tako
afirmirali ter našo kulturo tudi
tu vključili v krog drugih narodov.

Ernest Adamič

ukvarjal predvsem z literarnozgo-
dovinskimi in filološkimi problemi,
dokler ni praška narodopisna raz-
stava 1895 spet usmerila njegovo
pozornost v etnografijo. Svoje vtise
o razstavi je opisal v daljšem član-
ku »Narodopisna razstava českoslo-
vanska v Pragi l. 1895« (LMS 1896,
75—137), v katerem je zadnjemu po-
glavju dal naslov »Nauki za Sloven-
ce«. V njem poudarja posebno važ-
nost zbiranja gradiva. Zapisovali
naj bi ljudske pesmi, prozo, slovar-
sko gradivo, običaje, verovanja,
vraže in plese, zbirali, opisovali in
fotografirali naj bi predmete ljud-
ske materialne kulture in ljudske
umetnosti, nujen pa bi bil tudi
pregled doslej zbranega tiskanega
in rokopisnega gradiva. Zbrano gra-
divo naj bi hranili osrednji in po-
krajinski muzeji oziroma muzejski
oddelki, skrb za objavljjanje pa naj
bi prevzela Slovenska Matica. Mur-
ko se je zavedal, da uresničenje
tako velikega dela »ne more biti
delo posameznikov«, vendar »s pre-
mišljenim, vztrajnim in sistematič-
nim delovanjem se da marsikaj do-
seči, posebno ako se ne cepijo moči,
česar vsaj v slovenski znanosti ni-
kakor ni treba« (podčrtal je M. Mur-
ko). Čeprav je od objave Murko-
vega poročila o praški razstavi mi-
nilo skoraj 70 let, je njegov delov-
ni načrt še vedno veljaven in nje-
govi »nauki« še danes aktualni.

Murko pa ni dajal samo navodil,
ampak se je dela lotil tudi sam. S
področja ljudske materialne kulture
je zlasti pomembna njegova raz-
prava o zgodovini jugoslovanske
ljudske hiše (izšla v Mitteilungen
der Anthropologischen Gesellschaft
in Wien, Bd. 35, 36), še bolj pa je
morda znana njegova temeljita je-
zikovno-narodopisna razprava »Das
Grab als Tisch« (Wörter und Sa-
chen, II/1910).

Bolj kakor drugo je Murka — et-
nografa zanimala srbskohrvaška epi-
ka. Spoznati jo, določiti njeno živ-
ljenje in iz tega sklepati o njenem
nastajanju, razvijanju, odmiranju
mu je postalo za cilj, ko se je odlo-
čil pisati zgodovino južnoslovanskih
literatur. V ta namen je sklenil po-
tovati po slovanskem jugu, poslušati
pesmi, jih zapisovati in fotografi-
rati. O svojih prvih potovanjih je
poročal v publikacijah dunajske
Akademije znanosti, o zadnjih pa v
svoji knjigi »Tragom srpsko-hrvat-
ske narodne epike« (Zagreb 1951,
Djela JAZU, knj. 41 in 42). Sicer
pa je o srbskohrvaški ljudski pesmi
predaval v Leipzigu in pisal v raz-
nih znanstvenih časopisih.

Za slovensko ljudsko pesem si je
pridobil velike zasluge ne samo kot
branilec Štrekljevih Slovenskih na-
rodnih pesmi pred ozkosrčnim od-
borom Slovenske Maticе, ampak od
1915 dalje tudi kot Štrekljev nasled-
nik na predsedniškem mestu v Od-

Finžgarjevo paremiološko bogastvo

(Ob devetdesetletnici starosti slovenskih pisateljev)

Oblika Finžgarjeve kmečke po-
vesti je zrasla na živih temeljih
pristne ljudske govornice. Finžgar,
ki je prinesel smisel za lepoto ljud-
ske govornice že z domače Breznice,
je znal prisluhniti najdrobnejšim
odtenkom domače govornice, znal pa
je tudi vsem tem odtenkom vdih-
niti življenje. Gorenjsčina je zaži-
vela s svojim ritmom in melodijo,
s svojo jasno in nazorno podobo, z
bogastvom izrazov, izvornih podob,
rečenic in pregovorov.

Med Finžgarjevimi pregovori in
reki imajo številčno prednost pri-
spodobe in metafore. Na primer:
Kakor lene stope je prestavljal no-
ge (Zbrani spisi V, 119), bilo je rok
za delo kot toporišč (V, 249), vas je
kot listja in trave (V, 219), Bog
potrdi kakor kamen kost (V, 227),
Matijec je stal bled kakor kip (V,
212), čete kot mravlje gomaze vse-
povsodi (V, 217), France ni bil mož,
da bi hodil kakor mačka okrog
vrole kaše (VIII, 16), Jaka je zvr-
nil kozarca kakor dežno kapljico
(VIII, 48), žejen sem kakor sto let
stara goba (VIII, 48), zunaj je lilo
kakor iz škafa (VIII, 67), Skočirka
je bila kakor burja; pihal je ko gad
(VIII, 88), lice mu je žarelo kot ku-
han rak (VIII, 89), suh si kakor
pajek, dolg kot natiška preklja
(VIII, 89), noč je temna, kakor v
rogu (VIII, 115), tako srečo sem
imela, da mi je šlo kot po rožen-
krancu vse po vrsti (VIII, 285), usi-
nice so mu pokale kakor divjemu
petelinu kljun, žena je umolknila
ko zid (XI, 290), plug ga je stresel
kakor veter suho praproto (XI, 304),
otroci so zapečeni kakor štruklji
(XI, 71), Nejček je rasel ko konop-
lja (XI, 318), očeta se je držal ko
klop (XI, 318), zvit je ko ovnov rog

boru za nabiranje slovenskih na-
rodnih pesmi z napevi. Ker je bil
od vsega začetka član tega odbora,
in do potankosti poznal vse delo,
je bil po odborovi ukinitvi najbolj
sposoben podati kroniko in oceno
njegovega dela. To je tudi storil s
spisom »Velika zbirka slovenskih
narodnih pesmi z melodijami«, ob-
javljenim v Etnologu III/1929.

Slovensko etnografsko društvo, ki
se dobro zaveda, kaj pomeni Mur-
ko za slovensko etnografijo, se je
velikega moza spomnilo na posebnem
večeru slovenskih ljudskih pe-
smi (10. II. 1961) in mu skupaj s
Slov. akademijo znanosti in umet-
nosti, z univerzo, s Slavističnim dru-
štvom in Slovensko Matico prire-
dilo posebno proslavo. Najlepše pa
se bomo oddolžili njegovemu spom-
ninu z delom za čim večje uspehe
naše etnografske znanosti, če bomo
kakor on neutrudno zbirali gradivo
in s temeljitim študijem skušali iz
njega kar najskrbnejše sestavljati
podobo naše ljudske kulture.

(Makalonca, 12), gluh boš kakor
borovo knalo (59), iz ust se mu je
kadilo kakor iz dimnika (43), suh
je kakor trska (45), dečki so rasli
kakor konoplje (78), bela kača je
debela in dolga ko žrd (85), goreča
polena lete ko pleve v vetru (86),
skriva kot kača noge.

Lepe podobe — metafore so tudi
v reklih: ti šklebeder ti stari, da si
je upal kolovrat kaj takega (V,
112), vsak mu kaže roge (V), kaj bi
se ubijala od zore do noči, ko ima
pa mlin pod kapom (ironično o de-
klini, ki se druži z vojaki — V, 248),
naj le poskusi, kako tuje duri po
nogah bijejo (V, 127), v kakšnih
kleščah pa si (VIII, 11), Jaka ni
hodil mimo, kjer »Bog roko ven
moli« (VIII, 47), danes je pri nas
krava groš (VIII, 19), česar se je
Skočirka lotila, je moralo v tir, da-
si ni bilo ne za kola ne za sani.
Zelo pogosto rabi pisatelj rečenice:
boben poje ali pije na kredo. Iz
Gostača Matevža se tole: pomladni
sneg je bajtarski gnoj (26), ledico
ima pohabljen, noge pa gamsove
(10), nič ne bo moke iz tega žita.

Manj številni so v Finžgarjevi po-
vesti izreki, sentence, resnice: kaj-
ža je rajža (IV, 6), dota se izmota
(IV, 54), priložnost naredi tatu (IV,
56), kjer so ljubezen pojedli pred
zakonom, so jo v zakonu stradali
(IV, 56), zadnjega psi koljejo (V,

57), gora ni nora, je le tisti nor, ki
hodi v temi gor (V, 67), stara lju-
bezen — če ne gori pa tli (V, 89),
čič ne da nič (V), ene sorte tiči skup
lete (V, 134), stara koza celo vrečo
pregrizne, če ne more do soli (V,
124), le stari voli potegnejo iz dra-
ge (V, 206), kjer je mrhovina, tam
se zbirajo orli (V, 219), dobra sre-
ča, dobro delaj (VIII, 27), lepa beseda
najde lepo mesto (VIII, 30), pi-
janca se ogni s senenim vozom (VIII,
33), kar ljudje govore, je rado res
(73), pijanec se spreobrne, ko se v
jamo zvrne (VIII, 13), v španoviji
še pes crka (VIII, 194), brnjalo da
malo (VIII, 256), grunt ima koreni-
ne do pekla (XI, 228), kjer je delo,
tam je kruh (Makalonca, 13), kdor
drugim žaga, sam gaga (VIII, 19),
zima in gosposka nikoli ne prizane-
seta (Gostač Matevž, 26), z bikom
se nikar ne bodi (37), dolga ljube-
zen, gotov krst (87).

Dinamiko ljudske govornice je
Finžgar v svojem pisateljskem sti-
lu ujel s tem, da je svojo pripo-
ved zidal bolj na dialogih kot na
opisih, da je misel izklesal v krat-
kih in jedrnatih stavkih, in da je
živo prisluhnil ljudski sintaksi.
Prav iz vsakdanje govornice je vzel
stavke kot so n. pr. tile: »Fej, niti
ne primem te ne, cunja!« (V, 109),
»Ti huncvet, ti! Ti šklebeder ti sta-
ri! Paglavci ti! Trtarjev tak! Deri
se no, jesihar! Oj, ti učenost ti ame-
rikanska taka! Hudirjev svet, ali ti
je moder!«

Anka Novak

Etnografija, pokrajinski muzeji, šole...

*Že v svojem prvem letniku je naš
Glasnik poročal o osrednjih sloven-
skih etnografskih ustanovah, ki ima-
jo svoj sedež v Ljubljani. Uredništvo
pa si želi živih stikov tudi z etno-
grafskimi oddelki pokrajinskih in
krajinskih muzejev. Ko danes prebi-
jamo led s prvimi glasovi iz Murske
Sobote, trdno upamo, da bomo brali
še marsikaj zanimivega ne samo iz
Sobote, ampak tudi iz Kopra, Gori-
ce, Postojne, Kranja, Novega mesta,
Brežic, Celja, Ptuja, Maribora, Ra-
ven...*

Iz poročila o sodelovanju med šolami in muzejem v Pomurju

Glede na izobraževalno vlogo, ki
jo imajo muzeji kot prosvetne usta-
nove in da bi prispevala svoj delež
k uspešnejši izvedbi šolske refor-
me, si uprava Pokrajinskega muze-
ja v Murski Soboti prizadeva za
stalno in tesno sodelovanje s šolami
v svojem okraju.

V maju 1956 je upravnica muzeja
govorila na učiteljski konferenci v
Murski Soboti »O vlogi in pomenu
muzeja«. V šol. letu 1956/57 je Po-
krajinski muzej razposlal na vse

šole v okraju prošnjo, naj bi učite-
lji s pomočjo učencev naredili se-
znam vseh etnografskih predmetov
v kraju. Žal odziva skoraj ni bilo.

Lansko leto so dijaki zadnjih let-
nikov učiteljskega pod vodstvom pro-
fesorice risanja hodili v muzej ri-
sat muzealije, da bi se tako nava-
dili opazovati etnografske značilno-
sti domače okolice. Pomurski muzej
pa je pripravil za dijake predava-
nje »Slovenska ljudska kultura«, ki
so ga ponazarjali številni diapoziti-
vi. Za dijaštvo v Murski Soboti je
bilo predavanje v muzejskih pro-
storih, sicer pa po posameznih osem-
letkah v Lendavi, Tišini, Bakovcih
in Ljutomeru.

Jeseni l. 1960 je bila v muzeju
odprta občasna razstava »Od pale-
olitika do današnjih dni«, ki je bila
važno dopolnilo pouku zgodovine,
zato so jo obiskali mnogi dijaki pod
vodstvom svojih profesorjev.

Končno naj omenimo, da je nekaj
maturantov izbralo naloge s pod-
ročja etnografije, umetnostne zgo-
dovine in NOB (Domača obrt v Po-
murju, Ljudska prehrana v Prek-
murju, Prekmurje v l. 1919, Umet-
nostni spomeniki Pomurja). V. K.

Drobne znamenitosti iz Kreda

Pred dobrimi 70 leti je bil v Kredu pri Kobaridu Jakob Fon. Poleg duhovniške službe se je zanimal tudi za zgodovino in etnografijo domačega kraja. Plod svojih raziskav je zaupal listom med župnijskimi spisi v Kredu. Škoda bi bilo, da ne bi prišli po toliko letih v javnost, kjer bi jih lahko ta ali oni strokovnjak koristno uporabil, zato jih objavljam. Prvi zapis s naslovom »Zgodovinske znamenitosti Krejskega vikarijata« je nastal 20. oktobra 1888.

Modest Golia

1.

Sedanja občina in županija je nastala iz Kobaridske. Vendar se že l. 1496 Kred in Potoki imenujeta pred drugimi občinami ali vasmí, ki so bile podložne samostanu v Rozazsis. Po ljudskem izročilu je Kred štel prvotno šest kmetij in sicer sedanje št. 7, 14, 17, 26, 32, 35. Pri Robih pa je bila ena sama hiša in sicer št. 41. V Potokih pa štiri in sicer št. 4, 7, 17, 20. Pri Robih se piše uradno Robič, kar je nastalo najbrže iz lokala. Ljudstvo domače govori pri Robu, k Robu, od Roba; oddaljeni rabijo plural, kar se mi zdi pravilnejši, kakor se tudi drugod imenujejo take vasice, n. pr. pri Golobih, pri Peratih, pri Mošerih, pri Fonih itd.

V tej občini se nahajajo razvaline dveh starih gradov ali nekdanjih gradišč in sicer na skalnatem griču »Na Diru« in pri stari cerkvi sv. Jelarja nad Nadižo. Grad na Diru, katerega omenja tudi zgodovinar Czörnig, je bil nekako strazišče ali opazovališče. Poznati ni obdelanega kamna in tudi ne malte. Gradivo njegovo je zderčalo v dolino in porabljeno večidel za obzidanje zeljnikov. Robi so gotovo lepše kamne, če so ktere našli, porabili za svoje stavbe.

Na ravnem prostoru nad Nadižo dandanes imenovanem pri sv. Volarju (Jelarju), poznati je po ljudski govorici in po razvalinskih ostankih bivšo prestaro naselbino. Ljudstvo jo imenuje »ajdovsko«. Kraj je bil za tedanje prebivanje jako ugoden, kajti zavarovan je od dveh strani z groznim prepadom. Tudi se zdi, da ti nekdanji stanovalci so bili v zvezi s prostorno »Kovačevo jamo«, ki se jim je razprostirala pod hišami daleč pod zemljo. V njo so se zatekali v silah.

Cerkvico sv. Jelarja je baje sezidala št. 41 pri Robih. Zidarji so bili baje iz Brezja na Beneškem. Podoba je, da je napravljena iz starega poslopja, ker to dokazujejo velika zazidana vrata proti jugu in ostanki štirivoglatega zidu okoli cerkve. Vsa ta planota je pa bila obzidana in strjena, kakor je še sedaj nekoliko poznati. Imela pa je ta naselbina dvojna vrata. Stanovali so tukaj baje malikovalci »ajdje«, »veliki ljudje«. Imeli so na

pogorju Mija tudi nekaj obdelanega sveta, kateri se še dandanes imenuje »ajdovske lehe«, pravijo tudi »na ledinah«.

Kristjani so jih pregnali in ravnó sredi njih naselbine postavili kapelico sv. Jelarja. Sv. Jelar rodó Oglejec je bil naslednik sv. Mohora, ter prestal mučeniško smrt v Ogleju okoli l. 90. Pripoveduje se, da je sam hodil po teh krajih in učil sv. vero, da so ga pa prebivalci te vasi vergli v Nadižo; zato pravijo je velik pomočnik za dež. Vendar pravijo je sv. Jelar pregnal te malikovalce, ko jim je zabrusil iz visokega skalnatega čela (peči) konjsko golído v železno skledo ter jo razbil. Imeli so namreč trdno vero, da tisti jih bo pregnal, ki jim razkolje to skledo. Na vprašanje kam so se ti »ajdje« umaknili, odgovorili so mi, da na vzhodne kraje, tja doli pod ogersko. Ko je pozneje (najbrže v turških vojskah) zašel do tistih ljudi nek domačin, mu je »ajdovkina« pravila, da je pri sv. Jelarju njena hči zakopana z velikimi zakladi. To vse kaže, da ljudska govorica skupi in združi vse misi-jonsko delovanje v osebi sv. Jelarja. To nas spominja na starodavni začetek krščanstva v teh krajih, pa tudi na trdovratno opiranje ter nam tako rekoč s prstom kaže na važen zgodovinski dogodek, ko je pridígoval Francesco de Clugice v Cedadu 16. avgusta 1331 križarsko vojsko proti Kobaridcem, pri katerih so zasledili ostanek ali tudi še popolno malikovalstvo, ko so molili studenec pod zeleno lipo, pod hribom sv. Antona. Ta ostanek se je nahajal tudi najbrže pri sv. Jelarju.

Pravijo, da so stanovale na tem griču tudi vile, ktere ljudstvo imenuje »divje žene«, ktere so baje dobrodejno vplivale na prvoje oratarje, kteri neso znali nasaditi dre-novega pregla in tudi ne zviti dergovitove trte. Ko se jim je zato večkrat vtergalo, je zaupila vila iz pečine: »Vij, vij terto dergovito, pa bo deržalo stanovito«.

Sedanja vikarijska cerkev je bila prvotno le revna kapelica sezidana od nekega neomoženega strica iz Kreda št. 35. Sedanja podoba in velikost je zadobila po večkratnem (trikratnem?) popravljjanji.

Turških napadov se ljudstvo le toliko spominja, da je bila enkrat na Krejskem polji taka bitva ali sekanje da je bilo čez vse polje do kolena krvi in to klanje se je vršilo po zimi. Obernili so Nadižo na polje, ktera se poledeni in na to ledeno raven naženejo Turke. Domačini so imeli navezane dereze ter so s kosami sekali turške glave kakor seno. Da ni to izmišljeno dokazujejo turške izkopane podkove in denarji.

V tistem ali drugem turškem napadu je bila iz hiše št. 32 ukradena

mlada modrolasa deklica. Ko se jej pa natepe iz tega kraja nek vojščak, ga vpraša kodi je doma in ta jej odgovori od tam, kjer seno na vodi suše in se jim derva po plazú same razcepe. Potem naroči, naj le pridejo njeni ljudje po denarje z vozom, ker veliko je naropal njen mož.

Na mestu sedanje vasi pri Robih bila je tudi že rimska naselbina, ker se izkopavajo denarji rimski, orožje itd. Ali jedva dve do tristo metrov od Robov je kraj pod-sut z velikanskimi skalami vterganimi iz Matajurja. Ta kraj se imenuje v Molidi. Na mestu te groblje stala je vas ali celo mesto. Izkopavajo res tudi tramove in drugo starino. Baje so bili ljudje te vasi presiti in hudobni, so s kruhom umazane otroke snažili, ubožce pa prazne odganjali itd. — zato jih je Bog kaznoval. Faktum je, da je šla rimska cesta skozi Molído. Ta naselbina bi vtegnila biti »ad Silanos«.

Jakob Fon

Pod psevdonimom »Fonovski« je Jakob Fon že tudi sam objavil nekaj tolmínskega pripovednega blaga v prozi: prim. Kres II, 1882, 159—140 in 577. Tukajšnje njegove paberke — do zdaj neobjavljene — smo uvrstili v Glasnik z željo, da bi ob njih še kdo, ki morda hrani ali ve za podobne stare zapiske, prišel z njimi na dan in jih tako rešil pozabljenja ali uničenja. M. Golju pa smo posebej hvaležni za pobudo.

Ur.

Prepis

Krejski rojak dr. J. Lovrenčič je dolgo za Fonom prisluhnul zgodbam tiste preteklosti, »ki živi iz roda v rod in prihaja tako tajna in bajna k nam in ji pravljíčno žarijo oči.« V verzificiranih »Gorskih pravljicah« (Gorica 1921) srečamo tudi nekaj tega, kar je bil 1888 slišal Jakob Fon. Izročilo o Molídi je n. pr. pri obeh enako. Za Fona so »veliki ljudje« živelí na Miji, Lovr. »orjak« živi na Matajurju. Lovr. »Legenda o sv. Jelarju« pove, kako je bil svetnik vržen v vodo, o Fonovi konjski golídi pa ni sledu. Krajevno ime »na Diru« (Fon) rabi Lovr. množinsko: Dirca, Dirc, na Dircah.

Mikavno pa je, da tudi 70 let za Fonom izročila še žive. Le en zgled: zgodbica o Turkih, kakor mi jo je 1951 povedala stara Kešinka v Potokih:

Dol v Lepoči so prišli Turki gor, so napadli. Naši kmetje so ozeli vile in dereze gor na noge in so lahko šli tje po ledu. In potem Turki so imeli pa tiste opanke in se jim je puzálo in so jih pometali naši na tla in so jih pobili. In kar jih je ostalo, so otekli in so dejali: »Maj več v tele kraje ne pridemo, tle majo železne nogé in železne roké!«

Mtv.

Kolač in odbijač

Hišni vogel je kaj pomemben del stavbe, saj je še v pregovore in rekla prišel. Zato ga je treba še posebej zavarovati, če je v nevarnosti, da ga poškodujejo razni vozači — posebno če je blizu gostilna. Ob stari gorenjski cesti proti Zirovnici, »pri Rahotu« na Zgornjem Otoku pri Radovljici, je bila nekoč sloveča gostilna (danes hiša št. 8). In njen vogel proti cesti je varoval kaj čuden kamnit možak

Iz zelenega »brezjanskega kamna« je izklesan, strmo gleda po cesti kot neutrujen stražnik z zavihanimi brki, toda na glavi ima namesto kučme velik kolač, v rokah pa kozarec (ali steklenico) in sodec z vinom. Preprost ljudski kamnosek ga je ob koncu 18. stoletja izklesal in ga odlikoval z vsemi lastnostmi kvalitetne ljudske plastike: sumarno je obdelan, tektonika arhitekture in kamnite klade mu narekuje forme, tako da učinkuje na moč monumentalno. In kakor je prav, da se družijo koristno s prijetnim, hoče žejnega in lačnega popotnika opomniti, da je v hiši, ki jo varuje, vabljiva gostilna. V gorenjskem prostoru, ki kamnitne ljudske plastike skoraj ne pozna, je ta vabeči odbijač kaj interesanten, čeprav se mora za svojo domiselno podobo zahvaliti predvsem mehkeemu zelenemu grohu, iz katerega ga je lahko priklicalo tudi dleto nešolanega kamnarja.

Gorenjsko pozna na splošno le leseno ljudsko plastiko, kolikor pa je je kamnitne, je zadnjih tri sto let izklesana vsa iz zelenega groha; ta je zlasti od 17. stol. dalje izpodirval moravski peščenec, ki so ga porabljali srednjeveški kamnarji. Portali, okenski okviri in stebri kmečkih in meščanskih hiš s svojim zelenim tonom slikovito poživljajo stavbe, pri nekaterih cerkvah, n. pr. v Bitnjah v Bohinju ali pri Sv. Luciji nad Begunjami pa se je v tem kamnu kamnosekova domišljija izpela z vsem melodioznim bogastvom zgodnjebaročnih form in ornamentov. Drugod, kot n. pr. v Srednjem Bitnju pri Kranju, spet čutimo, kako je lahko obdeljivi material kar vabil kamnarja, da bi se spoprijel s figuralnim motivom: ob strani cerkvenega portala je izklesal primitivno reliefno glavo sv. Uršule, ki bi jo po oblikovni plati lahko prišteali med dve sto let starejše sorodnike otoškega vogelnika. To je umetnost, ki raste iz ljudstva, se obrtniško izšola in se spet vrača k ljudstvu. Ali je naš odbijač napravil morda isti kamnar, ki je izklesal tudi lepi, v »čopastem slogu« zajeti portal Rohatove hiše?

Naš figuralni odbijač pa ni osamljen, saj poznamo pri nas kar precej podobnih vogalnih kamnov, v katerih se je ljudska šegavost živo in včasih celo drastično izrazila, n. pr. v Malečniku pri Mariboru, nekje pri Trebnjem itd. Ali bi ne bilo lepo, če bi se kdo lotil figuralnih motivov na odbijačih? Nas lahko opomnite na podobne primerke? Hvaležni bi vam bili.

Naša slika je izposojena iz pravkar izšlega VI. zbornika jugoslovanskih folkloristov, ki prinaša gradivo s kongresa na Bledu (septembra 1959). J. Z.

Med novimi knjigami

Rad kongresa folklorista Jugoslavije — VI: Bled 1959. Uredila dr. Zmaga Kumer. Ljubljana 1960, 397 strani osmerke.

Ta obsežni zbornik je po številu peta izdaja gradiva z zborovanj Zveze društev folkloristov Jugoslavije, nosi pa št. VI, ker sta bili v prvi knjigi združeni dve zborovanji. Pet knjig, ki so izšle v kratkem času od leta 1958 do začetka 1961, priča o veliki prizadevnosti organizacije jugoslovanskih folkloristov. Čeprav je na okrog 1.600 straneh, kolikor jih imajo skupaj dosedanja zborniki, tudi kaj priložnostnih ali manj dognanih prispevkov, vendarle prevladujejo solidne

obdelave širših in ožjih strokovnih problemov. Ob petih zbornikih lahko posebej podčrtamo tri stvari: 1. da uspešno pomagajo uveljavljati mednarodno plesno pisavo, t. im. »labanotacijo«; 2. da v njih sodeluje zelo širok krog strokovnjakov, tudi iz vrst nefolkloristov; 3. prikazuje posameznih pokrajin, kjer se odvijajo kongresi, včasih preraščajo informativni značaj in dobivajo znanstveno-mobilizacijsko vlogo.

Blejski zbornik, v prikupni zunanji opremi M. Tršarja, je do sedaj najboljše izdaja zveze folkloristov. Objavljeno gradivo je razvrščeno v štiri vsebinske skupine. Prvo mesto zavzame **etnografski prikaz Gorenjske**. Da bi udeleženci zborovanja odnesli čim bolj zaokroženo podobo pokrajine gostiteljice, se je cela vrsta slovenskih znanstvenikov potrudila in v kratkih nastopih dala izrez iz svojega posebnega sektorja raziskovanj. Z združitvijo posameznih »kamenčkov« naj bi nastal pisan in skladen mozaik — to je bilo menda v intencijah prirediteljev in to se je v precejšnji meri tudi posrečilo. Nekoliko preseneča, da v spisku predavateljev ni strokovnjakov iz Etnografskega muzeja v Ljubljani, zlasti če se spomnimo, kako so na primer pred leti v Varaždinu sodelavci zagrebškega Etnografskega muzeja s svojim nastopom dali nekako ton celotnemu zborovanju.

Tretja po vrsti, sicer pa najpomembnejša in tudi številčno najmočnejša je skupina predavanj, ki govore o odsevih NOB v folklori narodov Jugoslavije. Kar 21 referentov in koreferentov razpravlja o pesmih, deloma tudi o plesih — ne samo med NOB, ampak že v poprejšnjih revolucionarnih gibanjih in v času poveljne socialistične izgradnje. Kajpada so zajeti tudi folklorni problemi narodnostnih manjšin v Jugoslaviji.

V drugih dveh skupinah (II. Metode komparativnega raziskavanja folklorne, IV. Po sledovih najstarejše folklorne dediščine) pogrešamo enotnosti. Vtis imamo, da so bile pač združene v eno rubriko stvari, ki so vsaka zase sicer tudi zelo tehtne, vendar bi jih lahko dali še v kakšen drug »predal«. Poleg prispevkov domačih avtorjev je v blejskem zborniku obhvačen tudi delež tujih strokovnjakov, ki pa povečini obravnavajo južnoslovansko folklorno tematiko.

Zbornik je ilustriran s slikami v tekstu in na posebnem papirju. Člani ga dobe za ceno 500 dinarjev v Wolfovi 8/II na tajništvu društva, ko poravnajo naročnino za tekoče leto, za nečlane pa je cena 1.000 dinarjev.